

GLOBALIZÁCIA, ROVNOSŤ A ZÁKAZ DISKRIMINÁCIE

JÁN ČIPKÁR

Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta,
Slovenská republika

Abstract in original language

Ústavný imperatív rovnosti a zákaz diskriminácie sú základnými prvkami moderných právnych poriadkov. Avšak globalizačné procesy prinášajú čoraz viac problémov, riešenie ktorých súvisí s narastajúcou komplexnosťou, zložitou prechodu moderného sveta (národného štátu) do postmoderného sveta (ovládaného nadnárodnými inštitúciami). Nájdeme teoretické i reálne alternatívne ponuky pre otváranie nových možností ekonomického a sociálneho rozvoja jednotlivých krajín či regiónov, pre prekonávanie kultúrnych rozdielov a s nimi spojených animozít medzi jednotlivými kultúrami, alebo bude globalizovaný svet naďalej predstavovať hrozbu pre národný štát s jeho demokratickými inštitúciami, rozrušujúcu tradičné politické, ekonomické a sociálne vzťahy a ďalej vyostrovat' problematický vzťah medzi slobodným trhom a demokraciou? Aké reálne miesto patrí antidiskriminačnému zákonodarstvu v kontexte týchto procesov?

Key words in original language

Globalizácia, rovnosť, zákaz diskriminácie

Abstract

Globalization, equality and the prohibition of discrimination

The constitutional imperative of equality and the prohibition of discrimination are the principal elements of modern legal systems. However, globalization processes bring about many problems, solutions to which are connected to the increasing complexity of the transition from the modern world (nation state) to a postmodern world (one ruled by multinational institutions). Will we find the theoretical and practical alternative options for economic and social development of countries or regions, for overcoming cultural differences and animosities between cultures, or will the globalized world increasingly pose a threat to the nation state and its democratic institutions, undermining the traditional political, economic and social relations, and increase tensions in the problematic dynamic between free market and democracy? What actual place do the anti-discrimination laws have in the context of these processes?

Key words

globalization, equality, prohibition of discrimination

I. SOCIÁLNO-EKONOMICKÉ A POLITICKÉ PREDPOKLADY FORMOVANIA DISKRIMINÁCIE V DOBE GLOBALIZÁCIE (dopad globalizačných procesov súčasného kapitalizmu na formovanie diskriminačných situácií v živote občana súčasnej spoločnosti).¹

Sme svedkami toho, ako súčasné ekonomické teórie pri definovaní globalizačných problémov čerpajú z predpokladov, ktoré platia a sú záväzné pre vývoj ekonomického systému, a nie pre spoločnosť ako celok. A nakoniec diktát súčasných ekonomických princípov svetovej ekonomiky, ktorý býva často považovaný za synonymum globalizácie, redukuje súčasný svet na svet ekonomických, či finančných záujmov (teda na úkor diskriminovania iných záujmov), presadzovanie ktorých vyvoláva čoraz viac problémov a paradoxov. Ako tvrdí I. Mészáros: „Akokoľvek vysoké očakávania sa spájajú s terajším procesom globalizácie, v sociálnom svete sa žiadna univerzalita nezaobíde bez bytostnej rovnosti. Kapitálový systém je teda vo všetkých svojich historicky známych alebo mysliteľných formách úplne nezlučiteľný dokonca i so svojimi vlastnými – polovičatými a oklieštenými – projekciami globalizujúcej sa univerzality“.²

Počiatky globalizácie, ktorej podstatným prejavom sa stalo rozširovanie svetového trhu, môžeme spájať s jednotlivými fázami priemyselnej revolúcie, ale i politickými peripetiami od polovice 19. storočia. Nástup globalizácie je iba umocnením a celosvetovým rozšírením základného imperatívu trhovej ekonomiky, ktorý spočíva v maximalizácii súkromného zisku z investovaného kapitálu.

Sformoval sa tzv. *globálny kapitalizmus* ako jednotný svetový systém riadený triedou globálnych kapitalistov, fungujúci na základe imanentných zákonov fungovania kapitalistického systému a teda z logiky ich fungovania sa dalo predpokladať, že skutočný prospech z globalizácie nebude globálny a že navyše bude dochádzať k marginalizácii celých regiónov až svetadielov, ako aj väčšiny svetovej populácie. „Zásadný problém

¹ Príspevok je výstupom z čiastkového riešenia výskumnej úlohy VEGA č. 1/0692/12 – *Ústavné princípy a ich vplyv na tvorbu a realizáciu práva a taktiež výstupom riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0342/13 – Homo consumens a kríza súčasnej spoločnosti.*

² MÉSZÁROS, I.: *Socialismus nebo barbarství.* Od „amerického století“ ke križovatce dějín. Praha 2009, s. 11.

postkapitalistickej globalizovanej spoločnosti je v tom, ako zabezpečiť právo na minimálnu ľudskú dôstojnosť, a teda prežitie zmysluplného života ostrakizovaným, ktorí sa rozhodne nie iba vlastnou vinou ocitli mimo rámca autarkiou presadzovanej všeobecnej pracovnej povinnosti alebo sa, jednoducho, nemali vôbec narodiť³.

Dnešný „superkapitalizmus“⁴ nahradil „demokratický kapitalizmus“ (kolektívneho vyjednávania v 50. a 60. rokoch), čím sa narušila rovnováha medzi kapitalizmom a demokraciou, pretože inštitúcie, ktoré mali vyjednávať o rozptyle bohatstva a chrániť spoločné hodnoty občanov, začali sa strácať (vrátane odborov). „Superkapitalizmus sa nezastavil na umelej hraničnej čiare medzi ekonomikou a politikou. Cieľom modernej korporácie, ku ktorému nabádajú spotrebiteľia a investori, je urobiť všetko možné na získanie súťaživej výhody. To znamená, vstúpiť na akékoľvek bojiisko, kde je takýto zisk možný“⁵.

V 70. rokoch sa veľké firmy stali do určitej miery viac súťaživejšími, inovatívnejšími i globálnejšími. Nadnárodné korporácie totálne ovládli ekonomiku a politiku s cieľom ovládnuť svet v záujme vlastníkov. Dnes sa objavuje aj tvrdenie, že nadnárodné korporácie ako keby disponovali už menšou ekonomickou mocou než v minulosti, avšak o to viac súťažia medzi sebou vehementnejšie. A následne, akoby tlak súťaživosti bránil tomu, aby jednotlivé spoločnosti zohľadňovali sociálne ciele, keďže účelom kapitalizmu je prospech spotrebiteľov a investorov, pričom hodnoty občanov, ako ekonomická efektívnosť, sociálna rovnosť, spoločenstvo, životné prostredie, bežná slušnosť, nenachádzajú efektívne spôsoby vyjadrenia okrem kritickej rétoriky (a účelom demokracie je umožniť ciele, ktoré by sme nemohli dosiahnuť ako jednotlivci).⁶ A následne, nečudujme sa, že dochádza k takému stavu v dnešnom kapitalistickom systéme, ktorý je označovaný za krízový

³ Pozri: HOHOŠ, L.: Globalizácia ako problém transformácie kapitalizmu. In: DINUŠ, P. a kolektív: *Marx a spoločenské zmeny po roku 1989*. Bratislava: VEDA 2010, s. 47-48.

⁴ Americký ekonóm Robert Reich používa termín superkapitalizmus vo svojej koncepcii, v ktorej okrem iného prekonáva ideologickú demonizáciu nadnárodných spoločností, ktoré dnes pôsobia na celej planéte a ich záujmy sa nedajú redukovať na záujmy amerického impéria. Tento superkapitalizmus bol podmienený nástupom nových transportných a komunikačných technológií, pôvodne určených na boj v studenej vojne. Ide o posun moci v prospech spotrebiteľov a investorov (bližšie pozri: HOHOŠ, L.: Globalizácia ako problém transformácie kapitalizmu. In: DINUŠ, P. a kolektív: *Marx a spoločenské zmeny po roku 1989*. Bratislava: VEDA 2010, s. 53.

⁵ REICH, R.: *Supercapitalism*. The Battle for Democracy in an Age of Big Business. Cambridge 2008, s. 143.

⁶ Pozri: REICH, R.: *Supercapitalism*. The Battle for Democracy in an Age of Big Business. Cambridge 2008, s. 53-54.

(v dôsledku krízy vzťahu medzi kapitalizmom a demokraciou (!) a nakoniec aj v dôsledku toho, že súčasný ekonomický systém kapitalizmu je založený na trvalom extrémnom plytvaní a ako taký v doterajšej podobe nie je trvalo udržateľný (požiadavka transformačnej krízy: ukazuje sa, že privlastňovanie nadpráce politickou cestou v čínskom systéme mohlo by byť úspešnejšie, než západný kapitalizmus, založený na základe pluralizmu kapitálov).

Základným imperatívom globalizovanej ekonomiky je neustále úsilie o zvyšovanie svojej konkurencieschopnosti každého subjektu na trhu (nielen firiem, ale aj štátov). Avšak jednou z hlavných podmienok tejto konkurencieschopnosti je znižovanie nákladov. Pre firmy to predstavuje zamestnávať menej zamestnancov a znižovať vedľajšie náklady práce. A štát sa snaží lákať firmy nižšou daňovou záťažou, alebo ponukou veľkorysých investičných ponúk (v rámci tzv. „pozitívnej diskriminácie“).

V rámci rodín dochádza k znižovaniu výdavkov na detí (či k obmedzeniu počtu detí) a k minimalizácii výdavkov na solidaritu s druhými, včítane staršej generácie. Každá konkurencia má svojho víťaza i svojho porazeného (ktorý je v konečnom dôsledku „diskriminovaný“). Solidarita s druhými v boji o prežitie znižuje každému jeho vlastné šance na úspech. A tak dochádza v druhej polovici 20. st. k oslabeniu všetkých foriem solidarity, na hodnotách ktorej bol založený kedysi sociálny štát (snáď aj z týchto dôvodov sa súčasnosti presadzuje v niektorých častiach sveta – najmä v európskej časti v oblasti právnej regulácie zákazov diskriminácie).

V globalizovanom svete už nejde iba o zisk, ovládnutie cudzích trhov, ale o prežitie v podmienkach stále sa zostrujúcej konkurencie. Práve návrat sociálneho darwinizmu s jeho filozofiou prežitia iba najschopnejších a najsilnejších sprevádza globalizovanú ekonomiku.⁷

A politika štátu s nálepkou „sociálneho štátu“ v takomto prostredí sa podobá na politiku občajnej firmy: 1. uprednostňuje nižšie mzdy pri zachovaní pracovných miest (vraj podľa vzoru USA),⁸ alebo 2. uprednostňuje nižší počet zamestnancov pri zachovaní výšky ich mzdy (európske krajiny).

O víťazovi v globalizovanej konkurencii rozhoduje miera mobility účastníkov. A sociálny štát v tejto „hre“ nemôže byť

⁷ Pozri: KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*. Praha: SLON 2009, s. 47.

⁸ Americká centrálna banka Fed v stredu 21. 9. 2011 hovorila o významných rizikách poklesu americkej ekonomiky. Firmy začali šetriť a menej zamestnávajú ľudí (analytik X-Trade Brokers - Kamil Boros). V auguste 2011 USA nevytvorili žiadne nové pracovné miesta. Nezamestnanosť je tam na úrovni 9,1%.

plnohodnotným partnerom: je priestorovo fixovaný a jeho základnou úlohou je snažiť sa znižovať mieru neistoty (najmä pre tých, ktorí nie sú chránení svojím majetkom pred sociálnymi rizikami). Tzv. potrebná modernizácia sociálneho štátu je vynútená najmä globalizovaným trhom, jeho diktátom. Vo vyspelých krajinách sa rozhoduje o tom, nakoľko použiteľný je sociálny štát z hľadiska potrieb maximalizácie zisku.

Jadrom všetkých modernizačných snáh sa stala požiadavka stále vyššej flexibility. Byť flexibilný znamená vedieť sa rýchlo prispôbovať rýchlo sa meniacim požiadavkám trhu práce. To znamená aj neviazať sa na krajinu, na rodinu, na dom, na priateľov, na región a každý deň byť pripravený na odchod za prácou kamkoľvek, kde sa príležitosť naskytne.

Flexibilizácia práce je prínosom pre firmy. Umožňuje vyplácať svojich zamestnancov presne iba za určitú dobu, ktorú bezprostredne venovali pre výkon svojej práce. Dochádza k ušetreniu nákladov. V danom prípade namiesto zákonníka práce má svoje miesto obchodný zákonník, ktorý sa neriadi vernosťnými príplatkami, či príspevkom na rekvalifikáciu. V prípade vysokoškolákov to znamená, že človek sa nemôže venovať trvalo povolaniu, ktoré si zvolil a v ktorom by sa chcel celoživotne zdokonaľovať. Po niekoľkých sezónach bude nútený svoje povolanie opustiť a vymeniť ho za iné, po ktorom bude na trhu práce momentálne vyšší dopyt. A nakoniec starostlivosť o vlastné deti je časovo náročná záležitosť a prebieha na úkor práce vo firme, ktorá je okrádaná o čas a energiu.

Flexibilná práca na skrátenej a dočasnej úväzok neumožňuje v budúcnosti vyššie dôchodok.

Ako prebieha tzv. modernizácia sociálneho štátu v súčasných podmienkach v rámci ekonomickej globalizácii a globalizovanej konkurencii? Nezaobchádza sa bez určitých paradoxov. V oblasti nezamestnanosti sa stretávame s požiadavkou, aby nezamestnaní boli stále viac „aktivizovaní“, a to aj napriek tomu, že v dôsledku ekonomickej krízy zamestnanecké spoločnosti a firmy neponúkajú navyše pracovné príležitosti. Je zaujímavé to, že aktivizovaní majú byť práve tie skupiny obyvateľstva, šanca ktorých na získanie práce je minimálna a v budúcnosti táto šanca sa bude skôr ešte viac znižovať (sociálne najzraniteľnejšie skupiny obyvateľstva: osamelé matky s deťmi, mladí ľudia s nízkou kvalifikáciou, príp. staršie ročníky ekonomicky aktívnych). Zdá sa, že tlak na ich „aktivizáciu“ má skôr za cieľ pomôcť štátu šetriť v oblasti sociálnych dávok, keďže „nedostatočná aktivizácia“ slúži ako zámienka pre krátenie dávok v nezamestnanosti a pre znižovanie ďalších sociálnych dávok a služieb (teda vyššie uvedené sociálne skupiny v akomkoľvek smere bez ohľadu na to, či to náš právny

system považuje za diskrimináciu, alebo nie, sú diskriminované).⁹

V oblasti rodinnej politiky smeruje modernizačný trend k tomu, aby vzdelanie detí bolo považované za súkromnú záležitosť tých, komu sa narodili. Prehliada sa prínos starostlivosti o deti a ich vzdelanie pre budúce penzijné zabezpečenie dnešnej dospeléj generácie, a to včítane zabezpečenia staroby tých, ktorí deti nemajú. Zatiaľ čo náklady na zabezpečenie v starobe sú kolektivizované, náklady na zabezpečenie výchovy a vzdelávania detí majú byť privatizované a individualizované. Táto faktická diskriminácia rodín s deťmi vytvára narastajúcu nerovnováhu medzi rôznymi typmi rodín a nevylučuje v budúcnosti vyostrenie medzigeneračných konfliktov.

V oblasti dôchodkového zabezpečenia spočíva modernizácia sociálneho štátu v tlaku na to, aby ľudia pracovali takmer do svojej smrti (ako to bolo v dobe predmodernej). Cieľom takejto politiky je eliminovať nepríjemné dopady na ekonomiku vďaka predlžovaniu ľudského veku. Neskorší odchod do dôchodku na úkor mladých záujemcov o prácu sa deje pod záštitou jednoduchej kalkulácie: dávky vyplatené mladým nezamestnaným sú pre oblasť verejných výdavkov menej nákladné, než dôchodky vyplatené starým ľuďom.

V oblasti zdravotnej politiky sa okrem iného kladie dôraz na priplatenie pacientmi za lieky a zdravotnú starostlivosť. Vo všetkých prípadoch pod hlavičkou modernizácie sa realizujú najmä škrtky v sociálnych výdavkoch. Tie sú odôvodňované nutnosťou zvýšiť zodpovednosť každého za seba (za svoju prácu, za blaho detí, za svoje zdravie, za nedostatok celoživotných úspor).

Ak by sme chápali „modernizáciu“ sociálneho štátu ako jeho schopnosť čo v najväčšej miere sa adaptovať na mentalitu procesu globalizácie a jeho schopnosť „dávkovať neistotu“ členom spoločnosti (aby nedošlo ku kríze a sociálnemu skolabovaniu celej spoločnosti pri nadmernej neistote), potom by sme sa mohli dožiť aj jeho nenápadného odchodu zo scény vďaka neplneniu jeho sociálnej funkcie, eliminácii vlastnej podstaty.

Na druhej strane človek v dnešnej postmodernej spoločnosti¹⁰ chápe svet ako fenomén rôznorodých javov, ako decentralizovaný proces prepojený s rôznymi civilizáciami,

⁹ Bližšie k problematike diskriminácie a rozlišovania pozri: BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.): *Rovnosť a diskriminácia*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 1 - 90. – ISBN: 978-80-7179-584-1

¹⁰ Bližšie: ČIPKÁR, J.: *Etika, právo a environment*. Košice: Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach, Košice 2001, s. 90 – 104.

čo sa odráža aj v jeho reflexii samotnej globalizácie: jej proces je určovaný viacerými centrami.¹¹

Rafinovaná a vysoko sofistikovaná spoločnosť, presadzujúca ušľachtilé ciele je plná vysoko efektívnych foriem násilia, krutosti, teroru a zla. Je potrebné počítať s tým, že globalizácia vytvára širší priestor pre uplatnenie síl dobra a zla, priestor pre ďalšie rozlišovanie, a teda aj diskriminovanie. „Aktivita, nepokoj, hľadanie má podstatný význam pre život, pre večný nepokoj, večnú nedokonalosť, večné hľadanie, dúfanie, hodnotenie, nachádzanie, objavovanie, zlepšovanie, učenie sa a vytváranie hodnôt; ale aj pre večné omyly, vytváranie nehodnôt“.¹²

Globalizovaný svet prináša viac problémov, než je schopný ich riešiť. Určite to súvisí s narastajúcou komplexnosťou, zložitnosťou prechodu moderného sveta do postmoderného. Vzniká otázka, či aj naďalej je možné používať také postupy, ktoré by umožňovali reguláciu, kontrolu a riadenie z jedného administratívneho, či mocenského centra (ako je to napr. v prípade fungovania Európskej únie). Aké budú teoretické i skutočné reálne alternatívne ponuky pre otváranie nových možností ekonomického a sociálneho rozvoja jednotlivých krajín, či regiónov, pre prekonávanie kultúrnych rozdielov a s nimi spojených animozít medzi jednotlivými kultúrami? Bude globalizovaný svet predstavovať hrozbu nielen pre sociálny štát, rozrušujúcu tradičné politické, ekonomické a sociálne vzťahy a ďalej vyostrovateľ environmentálne problémy, ale aj hrozbu pre jednotlivcov, občanov súčasnej tej ktorej spoločnosti, v čo raz rafinovanejších podobách ich diskriminácie (rozlišovania)?¹³

Prechod k trhovému modelu hospodárstva (k liberálnej ekonomike a následnej stratifikácie spoločenského postavenia občanov) po roku 1989 predstavoval reálne zvýšenie spoločenskej nerovnosti. Zreteľný nárast spoločenskej nerovnosti môže byť súčasťou motívov prenášaných do argumentácie pri riešení káuz ohľadom rovnosti a zákazu diskriminácie pred ústavnými súdmi, či Európskym súdom pre ľudské práva, alebo Súdnym dvorom EÚ.

¹¹ Pozri: EHL, Martin: *Globalizace: za a proti*. Praha: Academia 2001, s. 172.

¹² POPPER, R. Karol: *Hľadanie lepšieho sveta*. Bratislava: Archa 1995, s. 7 – 8.

¹³ Slovo diskriminácia pochádza z latinského *discriminare*, čo znamená „rozdeľovať, rozlišovať“. Samotné rozlišovanie je v mnohých prípadoch nevyhnutné. Avšak slovo diskriminácia je v našej kultúre vnímaná v negatívnom zmysle ako porušovanie individuálnych práv (a čo porušovanie kolektívnych práv?).

II. EŠTE RAZ K PROBLEMATIKE KONCEPCIÍ ROVNOSTI A UPLATNENIA ZÁKAZU DISKRIMINÁCIE

Na úvod pripomeňme si, čo predstavuje princíp rovnosti a zákazu diskriminácie. Konceptie rovnosti a zákazu diskriminácie boli a stále sú pre svoj komplexný charakter, mnohosť významov a rôznorodý spôsob uplatnenia v práve predmetom neutíchajúcich diskusií právnych teoretikov po celom svete.¹⁴ Za účelom lepšieho pochopenia ich postavenia v právnych poriadkoch európskeho právneho priestoru uvádzajú autori **Christopher McCrudden** a **Haris Kountouros** štyri základné a vzájomne prepojené prístupy v ich ponímaní.

Prvý prístup chápe rovnosť ako samostatný princíp všeobecného uplatnenia, tvoriaci súčasť ústavných garancií právnych poriadkov jednotlivých štátov. Predstavuje rozumnosť a jeho porušenie sa považuje za iracionálny jav. Tento prístup nachádza svoje vyjadrenie aj v určitých špecifických kontextoch, a to jednak v konkrétnych oblastiach práva, ako napr. v pracovnom práve, alebo sa môže viazať na status dotknutého subjektu, ako je pohlavie, rasa, náboženstvo, postihnutie a pod.¹⁵

Druhý prístup chápe rovnosť ako „ochranu cenených verejných dohier (prized public goods),“ vrátane ochrany verejných subjektívnych práv, akými sú základné práva a slobody. Na rozdiel od racionálneho prístupu, tento je založený na myšlienke, že „verejné dobrá“ patria v zásade každému bez rozdielu, pričom dôraz sa kladie skôr na ich rozdelenie, než na osobné charakteristiky adresátov.¹⁶

Kým v prípade druhého prístupu má porušenie rovnosti charakter svojvoľného odopretia dohier, ktoré by v princípe mali patriť všetkým, zásah do princípu rovnosti podľa **tretieho**

¹⁴ Touto problematikou sa zaoberal J. Čipkár (ml.), interný doktorand Katedry teórie štátu a práva Právnickej fakulty v Košiciach (SR), predstavuje výstup z riešenia čiastkovej úlohy grantového projektu VEGA č. 1/0325/08 – Sociokultúrne determinanty tvorby a pôsobenia práva v európskom právnom priestore. - ČIPKÁR, Ján: Princíp/zásada rovnosti a zákazu diskriminácie / The principle of equality and non-discrimination.]. In: *Dny práva - 2009 - Days of Law* : 3. ročník mezinárodní konference : 2009, Brno. - Brno : Masarykova univerzita, 2009. - ISBN 9788021049901. - S. 270-305.

¹⁵ McCRUDDEN, CH., KOUNTOUROS, H.: *Human Rights and European Equality Law*. SSRN, 2006, s. 2. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=899682 (1.9.2009)

¹⁶ McCRUDDEN, CH., KOUNTOUROS, H.: *Human Rights and European Equality Law*. SSRN, 2006, s. 3. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=899682 (1.9.2009)

prístupu znamená diskrimináciu nositeľov určitých charakteristík (ako rasa, pohlavie a pod.) tým, že sa na ne prihliadne v prípadoch, v ktorých je ich použitie neodôvodnené.

Podľa **štvrtého prístupu**, ktorý vníma rovnosť ako aktívnu podporu rovnosti možností medzi určitými skupinami nositeľov uvedených charakteristík, majú orgány verejnej moci viac než len povinnosť zabezpečiť neexistenciu diskriminácie, a to pozitívnymi krokmi presadzovať rovnosť možností.¹⁷

Rovnako **Xavier Groussot** v úvode svojho pojednania o princípe rovnosti poukazuje na dva základné modely koncepcie rovnosti, a to na rovnosť procesnú alebo formálnu, ktorá znamená rovnosť každého pred zákonom, spájajúcu sa s koncepciou rovnosti možností a rovnosť hmotnú, ktorá korešponduje s rovnosťou výsledkov, vzťahujúcu sa na samotný obsah práva a vnímanú ako celospoločenský cieľ.¹⁸ Viacerí významní autori však upozorňujú na to, že vzhľadom na množstvo rôznorodých funkcií a mnohorakých významov rovnosti ako právneho inštitútu, možno mať odôvodnenú pochybnosť o tom, či má vôbec koncepcia rovnosti nejaký materiálny obsah.¹⁹

Variabilita funkcií koncepcie rovnosti je vlastná nielen právnym poriadkom členských štátov, ale aj právnemu poriadku Spoločenstva, v ktorom pôsobí na viacerých úrovniach. Koncepcia rovnosti a zákazu diskriminácie predstavuje fundamentálnu ideu, z ktorej vyviera celý integračný proces Európskej únie. Veď napr. zákaz diskriminácie na základe štátnej príslušnosti je východiskovou požiadavkou a „stavebným kameňom“ základnej slobody voľného pohybu v rámci vnútorného trhu. O tomto závere svedčí aj to, že v čl. 3 ods. 1 bod g) Zmluvy o ES sa uvádza ako jedna z aktivít Spoločenstva činnosť smerujúca k vytvoreniu systému zabezpečujúcemu nenarušovanie súťaže na vnútornom trhu. Myšlienka slobodnej hospodárskej súťaže a požiadavka, aby sa k porovnateľným výrobkom pristupovalo rovnako, je s koncepciou rovnosti neoddeliteľne spätá.

Uplatnenie zákazu diskriminácie na základe pohlavia v komunitárnom právnem poriadku, spolu s opatreniami

¹⁷ McCRUDDEN, CH., KOUNTOUROS, H.: *Human Rights and European Equality Law*. SSRN, 2006, s. 4. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=899682 (1.9.2009)

¹⁸ GROUSSOT, X.: *General Principles of Community Law*. Groningen: Europa Law Publishing 2006, s. 161

¹⁹ TRIDIMAS, T.: *General Principles of Community Law*, 2. vyd., Oxford: Oxford University Press 2006, s. 60

zakazujúcimi diskrimináciu z dôvodu rasy či veku v posledných rokoch, svedčí o významnom posune v pojatí koncepcie rovnosti, ktorá sa tým stala súčasťou základných práv komunitárneho práva. Autori **Christopher McCrudden** a **Haris Kountouros** v tejto súvislosti hovoria o posune k tretiemu z vyššie spomínaných prístupov, a to k tzv. „status-based equality.“²⁰ Výslovné zakotvenie koncepcie rovnosti, založenej na osobných charakteristikách, pôvodne „vytvarovanej“ judikatúrou ESD, v Zmluve o ES alebo v antidiskriminačných smerniciach je podľa môjho názoru jedným z dôkazov správnosti postupu ESD pri formulovaní „materiálnej ústavy“ Spoločenstva, čo v konečnom dôsledku spätne legitimizuje právotvornú činnosť súdu v tejto oblasti.

Ako bolo vyššie naznačené, koncepcia rovnosti nefunguje v komunitárnom práve len ako súčasť ochrany základných práv, ale pôsobí v ňom aj ako samostatná všeobecná právna zásada uznaná ESD, ktorá presahuje pozitívnu úpravu koncepcie rovnosti v Zmluve o ES.²¹ V zmysle ustálenej judikatúry ESD všeobecná právna zásada rovnosti predstavuje zákaz, aby sa k porovnateľným situáciám pristupovalo rozdielne, okrem prípadu, ak je tento rozdielny prístup objektívne odôvodnený.²² Súčasne vylučuje, aby sa v prípade neexistencie objektívneho dôvodu s rozdielnymi situáciami zaobchádzalo rovnako.²³ V tejto súvislosti teda všeobecná právna zásada rovnosti, ktorej dodržiavanie podlieha preskúmvacej právomoci ESD, vedie komunitárne orgány k tomu, aby dôslednejšie zvažili záujmy

²⁰ McCrudden, Ch., Kountouros, H: *Human Rights and European Equality Law*. SSRN, 2006, s. 4. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=899682 (1.9.2009)

²¹ Ide napr. o čl. 12 Zmluvy o ES: „V rámci predmetu úpravy tejto zmluvy, bez toho, aby boli dotknuté jej zvláštne ustanovenia, je zakázaná diskriminácia z dôvodu štátnej príslušnosti. Rada môže postupom podľa článku 251 prijímať pravidlá zakazujúce takú diskrimináciu,“ čl. 34 (2) Zmluvy o ES, dotýkajúci sa oblasti spoločnej poľnohospodárskej politiky: „Spoločné regulovanie podľa odseku 1 môže zahŕňať všetky opatrenia potrebné k dosiahnutiu cieľov stanovených v článku 33, predovšetkým reguláciu cien, subvencovanie jej výroby, tak aj odbytu rôznych produktov, skladovacie a preklenovacie opatrenia a spoločné mechanizmy pre stabilizáciu dovozu alebo vývozu. Spoločná regulácia sa obmedzí na dosiahnutie cieľov určených v článku 33 a vylúči akúkoľvek diskrimináciu medzi výrobcami alebo spotrebiteľmi v rámci Spoločenstva,“ čl. 86 Zmluvy o ES: Čo sa týka verejných podnikov a podnikov, ktorým členské štáty priznávajú zvláštne alebo výlučné práva, tieto štáty neučinia ani nezachovajú opatrenia odporujúce pravidlám tejto zmluvy, predovšetkým pravidlám stanoveným v článkoch 12 a 81 až 89,“ čl. 141 (1) Zmluvy o ES : „Každý členský štát zaistí uplatnenie zásady rovnakého odmeňovania mužov a žien za rovnakú alebo rovnocennú prácu.“

²² Pozri rozsudok ESD v spoj. prípadoch 117/76 a 16/77 *Albert Ruckdeschel & Co. and Hansa-Lagerhaus Ströh & Co. v Hauptzollamt Hamburg-St. Annen ; Diamalt AG v Hauptzollamt Itzehoe* [1977] ECR 1753, bod 7

²³ Pozri rozsudok ESD vo veci 106/83 *Sermide SpA v Cassa Conguaglio Zucchero and others* [1984] ECR 4209, bod 28

dotknutých subjektov a svoj postup racionálne zdôvodnili, čo v konečnom dôsledku prispieva k zlepšeniu kvality komunitárnej právotvorby.

Bolo by však nesprávne zužovať rozsah uplatnenia uvedeného princípu len na opatrenia orgánov Spoločenstva. Orgány členských štátov sú všeobecnou právnou zásadou rovnosti tiež viazané, a to ako pri implementácii smerníc, tak aj vtedy, keď konajú v rozsahu pôsobnosti komunitárneho práva. Za určitých okolností sú dokonca záväzné aj pre fyzické a právnické osoby, a to predovšetkým v oblasti zákazu diskriminácie na základe štátnej príslušnosti, sexuálnej orientácie a zákazu nesúťažného konania.²⁴

V nadväznosti na spomínané okruhy aplikácie všeobecnej právnej zásady rovnosti je potrebné poukázať na odlišnú úlohu skúmanej zásady v prípade, keď sa skúma súlad komunitárneho opatrenia s ňou a v prípade, keď je predmetom prieskumu ESD opatrenie členského štátu. Odlišnosti v tomto smere si všíma **Takis Tridimas** a uvádza, že v prvom prípade je aplikácia rovnosti spojená s využitím diskrečnej právomoci komunitárnych orgánov, pričom ESD sa vo väčšej miere zameriava na účel skúmaného opatrenia. V druhom prípade ESD aplikuje všeobecnú právnú zásadu ako nástroj integrácie a sústreďí sa predovšetkým na účinky dotknutého opatrenia.²⁵

V skutočnosti je však ponímanie rovnosti, resp. zákazu diskriminácie ako všeobecnej právnej zásady a jej úloh v komunitárnom poriadku závislé aj od mnohých iných faktorov, než len od pôvodu skúmaného opatrenia. Je potrebné brať na zreteľ predovšetkým ciele, ktoré toto opatrenie sleduje a kontext, v ktorom sa aplikuje. V nasledujúcom texte sa sústreďíme na aplikáciu všeobecnej právnej zásady rovnosti v konkrétnych oblastiach komunitárneho práva. Predtým je dôležité zmieniť sa o dvoch základných typoch, resp. subkonceptiach diskriminácie, a to o diskriminácii priamej, ako aj o diskriminácii nepriamej, ktoré majú rovnako zásadný vplyv na aplikáciu skúmanej všeobecnej právnej zásady.

Priama diskriminácia má povahu diskriminácie de iure, t. j. dochádza k nej napr. vtedy, ak právny poriadok členského štátu výslovne a výlučne vyhradí výkon určitého povolania pre vlastných štátnych príslušníkov, alebo napr. vtedy, ak právny

²⁴ TRIDIMAS, T.: General Principles of Community Law, 2. vyd. , Oxford: Oxford University Press 2006, s. 75

²⁵ TRIDIMAS, T.: General Principles of Community Law, 2. vyd. , Oxford: Oxford University Press 2006, s. 76

predpis odoprie ženám prístup ku konkrétnemu povolaniu. V prípade nepriamej diskriminácie ide o diskrimináciu de facto. To znamená, že nevyplýva výslovne zo žiadneho právneho predpisu, napriek tomu vyvoláva diskriminačné účinky. Najčastejšie sa prípady nepriamej diskriminácie objavujú v spojitosti s porušením rovnosti pohlaví alebo v súvislosti so zamestnancami pracujúcimi na čiastočný úväzok (zamestnanci pracujúci na čiastočný úväzok sú horšie platení ako zamestnanci na plný úväzok a zo štatistík vyplýva, že väčšinu zamestnancov na čiastočný úväzok tvoria ženy).²⁶

Význam vyššie uvedeného rozlišovania sa prejavuje predovšetkým v dôvodoch ospravedlňujúcich diskriminačné zaobchádzanie. V prvom rade, zákaz priamej diskriminácie podlieha značne obmedzenému počtu výnimiek, obsiahnutých v rámci primárneho práva (napr. čl. 30, čl. 39 ods. 4 Zmluvy o ES) alebo sekundárneho práva (čl. 2 smernice č. 76/207/EHS).²⁷ Ako výnimky vyplývajúce z práva Spoločenstva sa tieto interpretujú reštriktívne. V druhom rade, nepriamu diskrimináciu možno ospravedlniť dôvodmi, ktoré v rámci komunitárneho práva nie sú ani výslovne ani vyčerpávajúco stanovené.²⁸

V súvislosti s rôznymi typmi diskriminácie sa vynára ešte jeden pojem, a to tzv. **obrátaná diskriminácia**. Ide o diskrimináciu vlastných štátnych príslušníkov členským štátom vo vzťahu k cudzím štátnym príslušníkom. Diskriminácia v tomto zmysle nie je komunitárnym právom zakázaná. Aj keď s ohľadom na uvedené platí, že ESD nemôže rozhodnúť o neplatnosti právneho predpisu členského štátu, ktorý pôsobí diskriminačne voči svojim vlastným občanom, v judikatúre ESD sa možno stretnúť s prípadom, keď súd skúmal súlad národného diskriminačného opatrenia v kontexte základnej slobody voľného pohybu osôb a rozhodol o jeho neplatnosti.²⁹

V prípade Kraus ESD síce konštatoval neplatnosť nemeckej legislatívy, podľa ktorej mohol držiteľ zahraničného vysokoškolského diplomu používať nemecký titul až po

²⁶ K tomu pozri rozsudok ESD vo veci C-237/94 John O'Flynn v Adjudication Officer [1996] ECR I-2617, body 18 – 19

²⁷ Smernica Rady 76/207 zo dňa 9. februára 1976 o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami, pokiaľ ide o prístup k zamestnaniu, odbornej príprave a postupu v zamestnaní a o pracovné podmienky, 1976, Úradný vestník (L39), s. 40 - 42

²⁸ GROUSSOT, X.: *General Principles of Community Law*. Groningen: Europa Law Publishing 2006, s. 164

²⁹ Rozsudok ESD vo veci 98/86 Mathot [1987] ECR 27

autorizácii diplomu nemeckým orgánom, avšak nie z dôvodu diskriminácie na základe štátnej príslušnosti, ale pre obmedzenie uplatnenia základnej slobody voľného pohybu držiteľa diplomu.³⁰

III. MONITORING ZÁKAZU DISKRIMINÁCIE.

„Odstraňovanie diskriminácie by malo byť bežnou súčasťou nášho každodenného života. Niet takých ľudí, čo by ju chceli zažívať na vlastnej koži. Nediskriminovať jednotlivé osoby i celé spoločenské skupiny je jedným zo základných princípov slobodnej občianskej spoločnosti. Na to však nestačí, aby verejné inštitúcie iba dodržiavali zásadu rovnakého zaobchádzania podľa antidiskriminačného zákona – hoci ani to často nerobia“.³¹

Verejné inštitúcie samy majú robiť aktívne kroky, prijímať a realizovať opatrenia na predchádzanie diskriminácii. V prvom rade ide o **verejné politiky zamerané na prevenciu diskriminácie** vo všetkých oblastiach stanovených zákonom (zdravotná starostlivosť, sociálne zabezpečenie, vzdelávanie, poskytovanie tovarov a služieb, oblasť bývania a zamestnanosti a pod.). Týka sa to aj samosprávnych krajov a obcí, ktoré často konajú v oblastiach spadajúcich do pôsobnosti antidiskriminačného zákona. **Aktívny preventívny prístup požadujú aj európske antidiskriminačné smernice**, podľa ktorých členské štáty majú zabezpečiť, aby nedochádzalo k žiadnej diskriminácii („*there shall be no discrimination*“).

Združenie Občan, demokracia a zodpovednosť (ODZ), ktoré sa už 20 rokov venuje otázkam ľudských práv a (anti)diskriminácie, sa snaží prispieť k objektívnej analýze situácie a riešeniu problémov v danej sfére. V partnerskej spolupráci s Úradom vlády SR a Poradňou pre občianske a ľudské práva realizuje tento rok projekt Rovnosť v slovenskej realite – Prekonávanie inštitucionálnych bariér v uplatňovaní princípu rovnakého zaobchádzania zvyšovaním potenciálu pre mainstreaming rovnosti. Projekt³² podporuje Európska komisia v rámci programu únie PROGRESS 2011 – 2012.³³

³⁰ Rozsudok ESD vo veci C-19/92 Dieter Kraus v Land Baden-Württemberg [1993] ECR I-1663

³¹ Uvádza **Šarlota Pufflerová**, výkonná riaditeľka združenia Občan, demokracia a zodpovednosť. Pozri: www.oad.sk

³² **Hlavné ciele projektu:** 1. lepšie uplatňovanie antidiskriminačnej legislatívy, 2. rozvinutie verejnej politiky zameranej na boj proti

Základom postupného zavádzania antidiskriminácie do bežnej praxe verejných inštitúcií je **poznatie, resp. zisťovanie reálnej situácie**. Umožňuje to **systematický monitoring** ich činnosti a rozhodnutí, ktorý však verejná správa nerobí. ODZ preto vzdeláva študentky a študentov vysokých škôl v oblasti antidiskriminácie i jej monitorovania. Vypracovalo návrh **metodológie** monitorovania, ako verejné inštitúcie dodržiavajú princíp rovnosti a zásady rovnakého zaobchádzania pri realizácii svojich zodpovedností. Pri jeho príprave uskutočnilo v prvom štvrtroku 2012 **overovací monitoring**, so zameraním na nediskrimináciu z dôvodu veku a na aktívne starnutie (aj vzhľadom na prebiehajúci Európsky rok aktívneho starnutia a solidarity medzi generáciami 2012). Overovací monitoring sa uskutočnil v rámci projektu podporeného Úradom vlády SR.³⁴ Jeho výsledky ukázali **pretrvávajúce nedostatky v prístupe verejnej správy k riešeniu tejto problematiky**.

„Jednou z oblastí, kde sa diskriminácia vypuklo prejavuje ako systémový spoločenský jav, je vzťah k starším ľuďom. Pritom demografická situácia u nás i v Európe sa vyznačuje dlhodobým starnutím populácie, s postupnou feminizáciou staroby (počet žien vo veku nad 60 rokov sa zvyšuje podstatne viac ako počet mužov). **Diskriminácia na základe veku rastie**.³⁵ Zapričiňuje

diskriminácii a presadzovanie rovnosti v praxi, 3. podporovanie šírenia informácií o politike a legislatíve EÚ a SR v oblasti antidiskriminácie. Hlavným cieľom projektu je identifikovať a pomenovať prekážky, ktoré bránia efektívnemu využívaniu antidiskriminačného zákona, navrhnúť riešenia smerujúce k ich odstráneniu a prispieť k tvorbe konsenzu o základných otázkach nediskriminácie. Významnou súčasťou projektu je zvyšovanie kapacít a povedomia vybraných cieľových skupín – najmä mladých ľudí a znevýhodnených skupín obyvateľstva – o nediskriminácii.

³³ Projekt sa realizuje s podporou Programu Európskej únie pre zamestnanosť a sociálnu solidaritu **PROGRESS** (2007 – 2013) a Úradu vlády SR. Program realizuje Európska komisia. Program bol vytvorený pre finančnú podporu napĺňania cieľov EÚ v oblasti zamestnanosti, sociálnych vecí a rovnosti príležitostí, aby tak prispieval k dosiahnutiu cieľov **Stratégie Európa 2020** v uvedených oblastiach. Sedemročný program sa zameriava na všetky zainteresované subjekty, ktoré môžu pomôcť pri formovaní rozvoja vhodnej a účinnej legislatívy a politik v oblasti zamestnanosti a sociálnych vecí v rámci 27 členských štátov EÚ, krajín EZVO-EHP, v kandidátskych krajinách EÚ a krajinách pripravujúcich sa na kandidovanie. Viac informácií na stránke: <http://ec.europa.eu/progress>

³⁴ **Projekt Zvyšovanie kapacít a tvorba nástrojov pre monitoring dodržiavania princípu rovnosti a zásady rovnakého zaobchádzania verejnými inštitúciami pri realizácii ich zodpovedností v oblasti ľudských práv**

³⁵ Pozri: ČIPKÁR, J.: Kükükdeveci: „Vylučujúci“ účinok všeobecnej právnej zásady zákazu diskriminácie na základe veku. In: *Dny práva – 2010 – Days*

ju predčasné vylúčenie starších ľudí zo spoločenského a ekonomického života,“ konštatuje Šarlota Pufflerová.³⁶

Tieto a mnohé ďalšie alarmujúce témy súvisiace s diskrimináciou však nie sú spracované v hĺbkových analýzach, **chýba aj verejná diskusia**. Na zmenu pretrvávajúcej situácie buď **chýba politická vôľa**, alebo sa redukuje len na čiastkové a nesystematické kroky reformy sociálneho zabezpečenia či dôchodkovej reformy. V judikatúre i v odbornej diskusii na Slovensku **neexistuje konsenzus o základných pojmoch** súvisiacich s problematikou rovnakého zaobchádzania a princípu nediskriminácie. To sa negatívne odráža v činnosti súdov a verejných inštitúcií. Pretrvávajúcim problémom je aj **nedostatok spoľahlivých dát** v oblasti diskriminácie, vrátane oblasti rovnakých príležitostí na trhu práce. Jedným z dôsledkov tohto stavu je **neexistencia antidiskriminačných politík**.

Dôležitým faktorom pri eliminácii diskriminácie je preto zvýšenie povedomia ľudí o nej a o možnostiach, ktoré im poskytuje antidiskriminačná legislatíva na účinné presadzovanie svojich práv. A v tejto oblasti sú značné rezervy na mnohých stranách a na mnohých úrovniach.

Literatúra:

- BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.): Rovnosť a diskriminácia. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 1 - 90. – ISBN: 978-80-7179-584-1

- ČERVENÁ, K.: Podnikanie v globalizačnom procese. In: *Spoločenské a ľudské súvislosti globalizácie*. Zborník vedeckých prác. Medzinárodná vedecká konferencia 13. a 14. septembra 2006. Bratislava: Slovenská technická univerzita 2006. - ISBN: 80-227- 2449-1

- ČERVENÁ, K.: Globalizácia a medzinárodné podnikanie. In: *Trvalo udržateľný rozvoj a globalizácia: zborník vedeckých prác: medzinárodná konferencia organizovaná pri príležitosti osláv 70. výročia vzniku STU*: Bratislava: 12. september 2007. - Bratislava: Slovenská technická univerzita v Bratislave

of Law, 1. ed. Brno: Masaryk University, 2010 – <http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>

³⁶ Pozri: www.oad.sk

Stavebná fakulta, 2007. - ISBN 978-80-227-2725-9. - S. 33-38.

- ČERVENÁ, K.: Čo prináša 21. storočie? In: *Acta Iuridica Cassoviensia* č. 26, Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach - Právnická fakulta 2009, s. 35 – 39.

- ČERVENÁ, K.: Vplyv hospodárskej krízy na podnikanie. In: *Aktuálne otázky ekonomických a humanitných vied '10*: zborník príspevkov z interdisciplinárneho vedeckého kolokvia: 17. december 2010, Bratislava. - Bratislava: STU, 2011. - ISBN 9788022734479. - S. 65-71.

- ČIPKÁR, J.: *Etika, právo a environment*. Košice: Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2001. - ISBN: 80-7097-456-7

- ČIPKÁR, J.: *Úvod do právnej antropológie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2008. 236 s. ISBN 978-80-7097-726-2

- ČIPKÁR, J.: *Etika a právo*. Košice: UPJŠ v Košiciach 2010, s. 5- 381. – ISBN: 978-80-7097-808-5

- ČIPKÁR, J.: Princíp/zásada rovnosti a zákazu diskriminácie / The principle of equality and non-discrimination.]. In: *Dny práva - 2009 - Days of Law* : 3. ročník mezinárodní konference : 2009, Brno. - Brno : Masarykova univerzita, 2009. - ISBN 9788021049901. - S. 270-305.

- ČIPKÁR, J.: Kükükdeveci: „Vylučujúci“ účinok všeobecnej právnej zásady zákazu diskriminácie na základe veku. In: *Dny práva – 2010 – Days of Law*, 1. ed. Brno: Masaryk University, 2010 – <http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>

- De BÚRCA, G., CRAIG, P. P.: *EU Law*, 4. vyd. Oxford: Oxford University Press 2008

- EHL, M.: *Globalizace: pro a proti*. Praha: Academia, 2001

- GROUSSOT, X.: *General Principles of Community Law*. Groningen: Europa Law Publishing 2006

- HERETIKOVÁ, K.: Udržateľný rozvoj a globálna ekonomika, Iževsk 2006. In: *Contemporary problems of environmental law, policies and aducation*. Papers of the International conference, Izhevsk 2007, BBK 28.081, pp. 303-311

- HOHOŠ, L.: Globalizácia ako problém transformácie kapitalizmu. In: DINUŠ, P. a kolektív: *Marx a spoločenské*

zmeny po roku 1989. Bratislava: VEDA 2010, s. 45 – 56. – ISBN: 978-80-224-1131-8

- JÁNOŠÍKOVÁ, M.: Poznámky k rozsudku „Mangold.“ In: *Výber z rozhodnutí Súdneho dvora Európskych spoločenstiev*. Bratislava: Iura Edition 2007, č. 1

- KELLER, J.: *Soumrak sociálneho štátu*. Praha: SLON 2009. – ISBN: 978-80-7419-017-9

- KRÁL, M.: *Kam směřuje civilizace?* Praha: Filosofia, 1998

- LAMAČKOVÁ, D.: Zákaz diskriminácie v Európskej únii. In: *Výber z rozhodnutí Súdneho dvora Európskych Spoločenstiev*. Bratislava: Iura Edition 2007, č. 1

- MAREŠ, P.: *Sociologie nerovnosti a chudoby*. SLON, Praha 1999

- McCRUDDEN, CH., KOUNTOUROS, H.: *Human Rights and European Equality Law*. SSRN, 2006, s. 2. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=899682 (1.9.2009)

- MÉSZÁROS, I.: *Socialismus nebo barbarství. Od „amerického století“ ke křižovatce dějin*. Praha 2009

- MUCHA, I.: Antropologický rozměr globalizace. In: *Globalitace*. (ed. V. Mezřický). Praha: Portál 2003, s. 115 – 131.

- M.: Sociální souvislosti globalizace: globalizace jako postmoderní ambivalence. In: *Globalitace*. (ed. V. Mezřický). Praha: Portál, 2003, s. 93 – 114.

- PÍTROVÁ, L., POMAHAČ, R.: *Průvodce judikaturou evropského soudního dvora*, 1. díl. Praha: Linde Praha 2000

- POPPER, R. Karol: *Hľadanie lepšieho sveta*. Bratislava: Archa 1995

- RAITIO, J.: *The Principle of Legal Certainty in EC Law*. Dordrecht: Kluwer Law International 2003

- REICH, R.: *Supercapitalism. The Battle for Democracy in an Age of Big Business*. Cambridge 2007

- SIMON, D.: *Komunitární právní řád*. Praha: ASPI, 2005

- SOROS, G.: *O globalizácii*. Bratislava: Kalligram, 2002

- ŠPÁNI, I. : Na zvýšenie zamestnanosti nestačí hra s číslami. In: *Práca*, 22. februára 2000

- TRIDIMAS, T.: *General Principles of Community Law*, 2. vyd. , Oxford: Oxford University Press 2006

- VEČEŘA, M. : *Sociální stát. Východiska a přístupy*. SLON, Praha 1993

- VEČEŘA, M. – MACHALOVÁ, T.: *Evropeizace práva v právně teoretickém kontextu. (Výklad základních pojmů)*. Spisy Právnické fakulty MU č. 372. Brno: Masarykova univerzita 2010. – ISBN: 978-80-210-5171-3

- ŽIŽKOVÁ, J. : Přístupy k řešení chudoby v české společnosti. In: *Sociální politika*, 27, 2001, č. 1, s. 4 – 5.

- <http://ec.europa.eu/progress>

Rozsudky ESD:

- Rozsudok ESD v spoj. případoch 117/76 a 16/77 Albert Ruckdeschel & Co. and Hansa-Lagerhaus Ströh & Co. V. Hauptzollamt Hamburg-St. Annen ; Diamalt AG v. Hauptzollamt Itzehoe [1977] ECR 1753, bod 7

- Rozsudok ESD vo veci 106/83 Sermide SpA v. Cassa Conguaglio Zucchero and others [1984] ECR 4209, bod 28

- Rozsudok ESD vo veci C-237/94 John O'Flynn v. Adjudication Officer [1996] ECR I-2617, body 18 – 19

- Smernica Rady 76/207 zo dňa 9. februára 1976 o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami, pokiaľ ide o prístup k zamestnaniu, odbornej príprave a postupu v zamestnaní a o pracovné podmienky, 1976, Úradný vestník (L39)

- Rozsudok ESD vo veci 98/86 Mathot [1987] ECR 27

- Rozsudok ESD vo veci C-19/92 Dieter Kraus v. Land Baden-Württemberg [1993] ECR I-1663

- Rozsudok ESD vo veci C-280/93 Federal Republic of Germany v. Council of the European Union [1994] ECR I-4973

- Rozsudok ESD v spoj. prípadoch 103/77 a 145/77 Royal Scholten-Honig (Holdings) Limited v. Intervention Board for Agricultural Produce; Tunnel Refineries Limited v. Intervention Board for Agricultural Produce [1978] ECR 2037

- Rozsudok ESD v spoj. prípadoch 103/77 a 145/77 Royal Scholten-Honig (Holdings) Limited v Intervention Board for Agricultural Produce; Tunnel Refineries Limited v. Intervention Board for Agricultural Produce [1978] ECR 2037, body 26, 27 a 32

- Rozsudok ESD vo veci 261/81 Walter Rau Lebensmittelwerke v. De Smedt PVBA [1982] ECR-3961

- Rozsudok ESD v spoj. prípadoch C-267/88 a C-285/88 Gustave Wuidart and others v. Laiterie coopérative eupenoise société coopérative and others [1990] ECR I-435
- Rozsudok ESD vo spoj. veciach 201/85 a 202/85 Marthe Klensch and others v. Secrétaire d'État à l'Agriculture et à la Viticulture [1986] ECR 3477
- Rozsudok ESD vo veci 20/71 Luisa Sabbatini, née Bertoni v. European Parliament [1972] ECR 345
- Rozsudok ESD vo veci 21/74 Jeanne Airola v. Commission of the European Communities [1975] ECR 221
- Rozsudok ESD v spoj. veciach 75/82 a 117/82 C. Razzouk and A. Beydoun v. Commission of the European Communities [1984] ECR 1509

Kontaktní údaje na autora – email:

jan.cipkar@upjs.sk